

Obr. 1 Zbyněk Žába při dokumentaci tzv. římské pevnosti v Kertásí v rámci záchranné akce UNESCO v Dolní Núbii (foto J. Novotný, 1961) /
 Fig. 1 Zbyněk Žába documenting the so-called Roman fortress of Kertassi during the salvage works of UNESCO in Lower Nubia (photo J. Novotný, 1961)

Profesor Zbyněk Žába (1917–1971) Stručný životopis

Břetislav Vachala

Zbyněk Žába se narodil právě před sto lety dne 19. června 1917 v Doubravici u Dvora Králové nad Labem, kde byl jeho otec řídícím učitelem a váženou osobou. Již během studia na gymnáziu v Hradci Králové se plně projevilo Zbyňkovo neobyčejné jazykové nadání, které osvědčoval nejen v latině a řečtině, ale také při výuce živých jazyků, zvláště francouzštiny. A tak není divu, že se po gymnazijních studiích dal zapsat na Karlovu univerzitu v Praze, obor klasická filologie, jemuž se ovšem mohl věnovat jen do roku 1939, kdy nacisté zavřeli české vysoké školy.

Obr. 2 První dochovaná fotografie Zbyňka Žáby v útlém dětství (foto archiv ČEGÚ, asi rok 1919) / Fig. 2 Oldest preserved photo of Zbyněk Žába from his early childhood (photo archive of CIE, around year 1919)

Po opětovném otevření filozofické fakulty po 2. světové válce však přešel na orientalistiku a egyptologii a stal se žákem Františka Lexy (1876–1960). Tehdy se také v Praze setkal s egyptologem Jaroslavem Černým (1898–1970), který se stal jeho rádcem a životním přítelem. Univerzitní studia Žába dokončil v roce 1949, kdy také obhájil disertační práci a dosáhl doktorátu filozofie. Tématem jeho práce, publikované až v roce 1956, byl překlad významného staroegyptského Ptahhotepova naučení, doplněný zasvěceným filologickým komentářem (Žába 1956). Jako Lexův vědecký asistent se Žába habilitoval v roce 1954 prací o astronomické orientaci ve starém Egyptě, která byla vydána již o rok dříve (Žába 1953).

Do značné míry byl pro Žábu i celou českou egyptologii určující rok 1956, kdy se do Egypta odebrala oficiální kulturní delegace, jejímž členem byl společně s akademikem Lexou. Cílem této delegace bylo jednat o kulturní dohodě mezi Československem a Egyptem a ta byla nakonec podepsána v Káhiře 19. října 1957. Po jejím uzavření mohl Žába začít s výukou češtiny na Vysoké škole jazyků v Káhiře. Během svého dvouletého učitelského působení (1957–1959) byl také schopen přímo v Egyptě připravovat zřízení Československého egyptologického ústavu Univerzity Karlovy, založeného v říjnu 1958 v Praze a v květnu 1959 v Káhiře. Jeho prvním ředitelem se stal Lexa, přičemž archeologické práce

v Egyptě zahájil jeho nástupce, nově jmenovaný (1. prosince 1959) profesor Žába hned v roce 1960. Tím současně začala nová etapa v dějinách tohoto oboru u nás. Česká egyptologie totiž získala jedinečnou možnost uskutečňovat v zemi na Nilu vlastní archeologické výzkumy a získávat původní hmotné, písemné a ikonografické prameny. Cesta naší egyptologie od osobního zájmu středoškolského profesora matematiky a fyziky Františka Lexy přes skromnou píli a posléze světový věhlas Jaroslava Černého a Žábovo cílevědomé úsilí o založení samostatného vědeckého pracoviště Karlovy univerzity až po jeho etablování na mezinárodním fóru je vskutku pozoruhodná.

Ve zmíněném roce 1960 zahájil Žába odkryv Ptahšep-sesovy mastaby v Abúsíru, jehož dokončení v roce 1974 se však již bohužel nedožil. Nicméně uskutečnil v letech 1961–1965 úspěšné archeologické a epigrafické výpravy do Núbie, které si vyžádala naléhavá akce UNESCO na záchranu památek ohrožených stoupajícími vodami Nilu v souvislosti se stavbou Vysoké asuánské přehrady. Výsledkem Žábových expedic byl rozsáhlý průzkum svěřených archeologických koncesních oblastí mezi Kalábšou a Gerf Husénem a mezi Wádí es-Sebúou a Girgáwí, odkryv římské pevnosti v Kertásí, nalezení Jižního chrámu v Táfě, výzkum rozsáhlých mohylových pohřebišť ve Wádí Kitně a Kalábši a objevení stovek skalních kreseb, maleb a nápisů dokumentujících vývoj Dolní Núbie od pravěku

Obr. 3 Žába jako začínající školák (foto archiv ČEGÚ, asi rok 1927) / Fig. 3 Žába as a pupil in primary school (photo archive of CIE, around year 1927)

až po islámský středověk. Díky svému odbornému zaměření se Žába soustředil právě na zpracování 243 důležitých skalních nápisů (od staroegyptských po koptské), představujících cenný historický pramen. Ještě v posledních letech života se mu podařilo dokončit o těchto nápisích zásadní publikaci (Žába 1974). Připomeňme, že československou účast na záchranné archeologické akci UNESCO a hodnotný podíl na záchraně núbijského kulturního dědictví přibližují články uveřejněné ve zvláštním „núbijském“ čísle *Pražských egyptologických studií* (XIV/2015).

Mezitím se ovšem Žába nadále věnoval své oblíbené staroegyptské literatuře a dějinám a uveřejnil na toto téma

řadu hodnotných pojednání, nehledě na studie a články přibližující jeho výzkumné práce v Abúsíru a Núbii. K tomu ovšem také přistoupily Žabovy pedagogické povinnosti a s nimi spojená výuka studentů egyptologie. Bohužel zemřel předčasně 15. srpna 1971, v době, kdy teprve začínal důkladně zpracovávat a vyhodnocovat nashromážděný vědecký materiál.

Díky Zbyňku Žabovi a jeho nezlomné vůli, zaujetí a nasazení, odborné erudici a organizačním schopnostem získala naše egyptologie mezinárodní ohlas a proslulost a nyní je jen na nás, jeho pokračovatelích, abychom dokázali udržet její vážnost na světovém vědeckém fóru, což se prozatím výborně daří.

Obr. 4 Žába jako student královéhradeckého gymnázia s rodiči (foto archiv ČEGÚ) / **Fig. 4** Žába during his studies at the secondary school of Hradec Králové, with his family (photo archive of CIE)

Obr. 5 Žába při hře na oblíbeném harmoniu ve svém pražském bytě v Šumavské ulici v Praze (foto archiv ČEgÚ) / Fig. 5 Žába playing on his favourite harmonium in his flat in Šumavská street at Prague (photo archive of CIE)

Literatura:

Žába, Zbyněk

1953 *L'orientation astronomique dans l'ancienne Égypte, et la précession de l'axe du monde*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd [Archiv orientální. Supplementa II].

1956 *Les maximes de Ptahhotep. Texte, traduction et commentaire*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

1974 *The Rock Inscriptions of Lower Nubia (Czechoslovak Concession)*, Prague: Charles University of Prague [Czechoslovak Institute of Egyptology in Prague and Cairo Publications 1].

Břetislav Vachala (bretislav.vachala@ff.cuni.cz)

Český egyptologický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova